

Протођакон Радомир Ракић

НОВИ ПРЕВОДИ НОВОГ ЗАВЕТА У НАС

Да бисмо успоставили везу од првог словенског ћирилометодијског превода са преводима на српски језик из времена Вуковог и после њега, потребно је да се повуче извесна нит између тих времена, да бисмо лакше схватили историјску позадину наше теме и боље допринели даљој дискусији о језику Цркве.

Свети Кирило је пред полазак у Моравску превео тзв. *Изборно јеванђеље* и тиме, као што је случај са овима народима где је Свето писмо било прва књига, увео словенске народе у нови свет културе. Као што и данас мисионарски рад међу примитивним народима често почиње превођењем Библије, тако је и у средњем веку Свето писмо многим народима отворило врата у храм светске културе. Тзв. *допунске* делове за целокупно четворојеванђеље превео је у самој Моравској.¹ Превод је био веома буквалан, са грчког, до те мере да кад би се, кажу, изгубио изворни грчки, добар познавалац обају језика могао би са словенског успоставити оригинал. Стваране су и такве нове конструкције којих није било у говору Словена. Остали делови Светог писма преведени су од Кирилових настављача.

С обзиром да су словенски народи, као и данас, захватили огромна прострaнства, језик се мењао у облицима, лексици, што се одражавало у преписима Светог писма, па су предузимане акције на канонском исправљању и уједначавању текста, од којих је најзначајнија реформа црквених књига у 17. веку руског патријарха Никона. Врло озбиљна ревизија библијског текста спроведена је у доба царице Јелисавете 1751. Почев од 16. века, у оквиру помоћи Руске цркве Словенима под Турцима, руска штампана црквена књига слата је у балканске земље Србима и Бугарима као оригинал за рукописне копије. Али је текст руске верзије био далеко од тадањег живог језика, који је у раздобљу ропства доживео еволуцију, којом се и морфолошки и синтаксички и лексички веома удаљио од старословенског основа.

Прво српско јеванђеље штампано је 1537. у Рујанском м-ру, а Мардаријево београдско 1552. и исто у Мркшиној цркви 1562. И поред задржаних архаичних облика и лексике, ти текстови су били разумљиви за народ.

До 18. века нема међу православнима покушаја превођења јеванђеља на живи народни језик, па је у 18. веку то питање добило значај због ширења руских штампаних издања, а и због популари-

¹ Др Владимир Мошин, *Вуков Нови завјет* у Сабрана дела Вука Караџића, књига десета, Нови завјет Господа нашега Исуса Христа, превео Вук С. Караџић, издање о стогодишњици смрти 1864—1964, стр. 489—710, „Просвета“, Београд, 1974.

зације јеванђелске науке с предикаоница, у оквиру борбе православног Срба против унијаћења и потурања унијатских књига штампаних на рускословенском.

Покушај јачег прилагођавања старословенског текста живом народном говору започели су међу католицима раније него међу православнима. Приликом преласка са старог словенског богослужења према глагољским књигама на латинско, свештенство је настојало да за народ остави приступачним перикопе које се читају на богослужењима и обредима, али постепено редиговане према званичном преводу Вулгате² (Корчулански лекционар из 14. века и Задарски из 15. века — икавски изговор, па *Лекционар Бернадина Сплићанина* објављен у Венецији 1495, која је прва латиницом штампана хрватска књига).

Превод целог Новог завета у глагољском и ћирилском издању изашао је први пут у југословенским земљама тек средином 16. века, у оквиру *протестантског* покрета, захваљујући труду Антуна Далматина († 1579) и Стјепана Конзула Истријана (око 1570); *Јеванђеље и Дела апостолска* издата су у Тибингену 1562. (глагољски) и 1653. (ћирилско), а II део: 1563. (глагољско и ћирилско).

Уобичајено мишљење — да се на *православној* страни није појавио ниједан превод или одломак Библије, те се као Вуку савремени цитирају *Катанићев превод* целог Светог писма (католички 1831) и *Стојковићев* († 1832) славеносрпски, није тачно, јер је *Гаврило Стефановић Венцловић* (1680—1749) у својим проповедима оставио преведену на народном језику скоро целу Библију.

Што се тиче превода Новог завета *Атанасија Стојковића*, навешћемо ово: он је као проф. Харковског универзитета добио од Библијског друштва у Петрограду да прегледа Вуков превод и прилагоди тадашњем српском правопису, који је сматран меродаван. Пошто је спровео све исправке до почетка I Петрове,³ и то ишаравши скоро сваку реченицу, Стојковић је изјавио да је тај посао узалудан, и да би било боље превести то све поново, па је Библијско друштво тај посао њему поверило. При преводу није имао Вуков текст јер га је био вратио Друштву. Он се у преводу држи црквенословенског језика преносећи га у славеносрпски калуп, у складу са књижевним укусом свога доба, клонивши се „скаредних израза“. Његов превод је Даничић обележио као „велика књижевна срамота“. Превод није добио одобрење митрополита Стратимировића,⁴ те је

² Исто, 495.

³ Прво издање Вуковог превода (1847) по узору на црквенословенску и руску Библију, садржавало је Саборне посланице одмах после Дела апостолских, па Стојковић није редиговао друге Саборне посланице, као ни посланице ап. Павла и Откривење Јованово.

⁴ Прво издање Стојковићевог превода од 1824. (Петроградско библијско друштво) било је уништено и имало је наслов „Новиј завјет Господа нашега Исуса Христа. Напечатан на Србском језику, иждивеним Росијскога Библијскога Обшества, по преводу Афанасија Стојковића“, С. Петербург 1824, 630 стр., 8°. Мошин наводи Љ. Стојановића који каже: „Како ово издање није ни пуштено у промет, већ је уништено, значило би да му је Стратимировић био противан“, исто, стр. 539.

Насупрот овој чињеници, него закључујући по томе што је Стојковић у кратком времену доживео друга два издања, оба у Лајпцигу, др Емилијан

II и III издао много касније у Лајпцигу 1830. и 1834. у издању Берлинског библијског друштва. Потиснуо га је Вуков превод, а у Србију није ни увожен.

Основни подаци о Вуковом преводу

Превод је на Копитарев подстрек (у марту 1816) урађен у Бечу од септембра 1819. до јуна 1820. године.

Преводио је са црквенословенског, веома се држао руског превода штампаног у Петрограду 1820, који је одобрио Свети синод, затим „много вирио“ у Лутеров превод; „осим тога, пише Вук, имао сам на столу пријевод готово свију европскијех језика и два јелинска оригинала“ (Гризбахов и Шубертов, уз који је била Вулгата). Где није био сигуран, Копитар би гледао у грчке оригинале, па и коментаре.

„Огледи Светог Писма на српском језику“ (Лајпциг, 1824) који садрже поједине главе из јеванђеља и других списа, као и целу Јаковљеву посланицу, штампано у Лајпцигу 1824, без гласа X, слово T је било окренуто слово Ш, а бројеви стихова са стране. Пресликала их је „Просветино“ издање Вуковог превода Новог завјета са свима његовим списима (1984—1986).

Рецензент целог Новог завјета опремљеног за штампу био је Миклошић, који је 1845. дао повољно мишљење, а бечка цензура „димприматур“ исте године у новембру. Штампане је започето у фебруару, а завршено 29. јула 1847. Тираж: 2.000 примерака, стр. 607, 8°. Штампана је у јерменском манастиру мехитариста (јерменском унијатском манастиру) на вересију до краја године о Вуковом трошку.

Црквене власти нису га одобриле и због нетачности богословске и неких „скаредних“ израза. Најбољу теолошку оцену у оно време дао је архимандрит кувевјдински Никанор Грујић, од којих је Вук неке усвојио (Чивутима = Јеврејима, Помоз' Бог, царе јудејски = здраво, царе јудејски, добро јутро, равни! и др.) када је припремао II издање, које је у Берлину издало Библијско друштво 1857. г. (Вук је вршио и две коректуре, али су му ипак промакле грешке).

Даничић је припремио III издање 1864, а припремио је и сва даља издања 1867, 1868, 1870, 1871. Саблажњива места нису дирана, па ни Даничић, све до II издања Четворојеванђеља римског понтификалног института у Риму 1947. (I изд. 1943. са католичким примедбама испод текста, ради унијаћења).

Даничић је штошта мењао, немарно читао коректуру, па је негде и смисао покварен, па зато „ако хоћемо да имамо непромењен и непокварен Вуков превод, не смемо узимати ни једно од Даничићевих, већ само Вуково издање од г. 1857.“ (М. Ренетар). Напо-

Чарнић тврди да овај превод није био забрањен од јерархије и да је био примљен од свештенства, „што значи да је задовољавао потребе теолога и Цркве“ („Традиционални и нетрадиционални фактори у преводу Светог писма“, Богословље, св. 1. и 2, 1972, 34).

Међутим, др Димитрије Богдановић, приказујући управо превод др Е. Чарнића овако вреднује овај превод: „Неуспели превод Атанасија Стојковића показао је све немоћи једне вештачке језичке конструкције да мисао Светог писма учини доступном народу“, Православна мисао, св. 23, Београд 1976, 127.

мињемо да је III издање Даничићево било ћирилично и латиничко, с тим што је дошло и до малих измена, рецимо назива „Јеванђеље по Ивану“.

Напоменули смо да је најстудиознији теолошки, па и лингвистички, приказ Вуковог превода дао ондашњи архимандрит кувездински Никанор Грујић, који је штампан у Земуну 1852. само пет година после излажења превода под насловом „Примјетве Никанора Грујића, архимандрита Кувездинског на превод Новог Завјета кои е С. Караџић писао, и у Бечу у штампарији Јерменског манастира печатао 1847, на 138 страна.

Најпозитивнију критику Вуковог превода Новог завјета дао је већ 1862. г. његов следбеник Буро Даничић, филолог а не теолог. Он пише оне чувене редове: „*Тијем је Вук у историји хришћанске књижевности подигао српском језику споменик каквим се ријетко који народ може дичити*, споменик који ће свагда верно јављати ученом свијету живи језик онога народа за који је писан. А ради важности који у животу свакога народа има Свето писмо на његовом језику, мислим да се нећу огријешити о човека који је основао нову српску књижевност ако те важности кажем да колика је сва књижевна радња Вукова, опет јој је цијелој ово дело круна.“⁵

Овде се не бисмо могли сада даље упуштати у огромну и дугу битку која је вођена за и против Вуковог превода, и уопште правописа и језика, јер полемика није вођена само по питању тачности превода са богословског становишта него и лексичког, морфолошког, синтаксичког и других гледишта.

Ипак, др Веселин Чајкановић примећује да „без обзира на то што је то један од најлепших споменика српске прозе, није био довољан ни богословима ни лајцима“.

И Грицкат: „Тачно је да је Вук у највећем делу свога превода постигао своје савршенство, али је тачно и то да му садржај и стил Библије углавном нису блиски. Вукове су мисли и речи увек живе и сочне, активне и непосредне, тако да се у овом делу, нарочито на местима спиритуалним, не ретко и тачних апстракција његов стил у суштини показао неисправан...“

На неким местима Вуков израз нам изгледа тачан, али сувише народски, односно упрошћен, сиромашан; 2. другде, због измењеног језичког осећања за поједине речи и обрте Вуков стил постао је неприкладно буквалан, незграпан; 3. синтакса је понегде или невешта, још у фази борбе и неодређености кад је у питању тежа конструкција, или страна данашњем књижевном језику; 4. неке појединости у морфологији развиле су се правцем другачијих алтернатива него што су биле Вукове; 5. у лексички се такође могу срести случајеви застарелања или потискивања у дијалектизам.“⁶

Др Емилијан Чарнић, професор Богословског факултета у пензији, у своме негативном расположењу према Вуковом преводу цитира и Петра Борџића који каже да „строго узевши тако се није

⁵ Буро Даничић, *Сигнији списи*, чланак о Новом завету.

⁶ И. Грицкат, Вуков превод Новог завета као споменик великог филолошког настојања, *Југословенски филолог*, књ. XXVI, 1—2, год. 1963—1964, 236—237.

говорило ни на једном месту, ни писало ни у једној другој књизи“.⁷

Професор Чарнић се с правом слаже с чињеницом да Црква није званично признала овај Вуков превод, али остаје и то да он не узима у обзир и све шта су други (Меша Селимовић, А. Белић, А. Стевановић и други филозофи, као и Скерлић) по овоме рекли, а што сажето презентира др Владимир Мошин у својој изванредној студији, у којој су изнети и они најпозитивнији аспекти овог подухвата него се задовољава са мишљењем два филолошка радника; ово је ипак уочио у приказу Мошинове студије 1974. г.

Чарнић даље каже у споменутој студији да „преводачка традиција А. Стојковића (!) — епископ Платон — епископ Иларион — Д. Стефановић, занемаривана свесно или несвесно, може и данас да буде један традиционални фактор приликом израде нових превода“, док „Вуков превод никада није био признат као црквени превод, иако је читан и прихватаан захваљујући Британском библијском друштву, које га непрестано штампа.“⁸

Међутим, мора се приметити да Вук (као ни Даничић *Стари завет*, 1865) није преводио за богослужбену употребу, у цркви, или за рад по њему у богословијама (и после Другог светског рата у нашим богословијама предавала се Догматика по уџбеницима преведеним са руског, у којима су сви цитати из Светог писма били на црквенословенском језику), него да би реч Божију учинио приступачнијом народу, за његово духовно назидавање у породици, и на богомољним скуповима. Друго, Вук је био свестан да он није теолошки образован, није позван да се лати овог подухвата, него га је обавио по наговору Кошпитара. И треће, Британско и инострано библијско друштво штампало је у својој историји на српском језику преводе и Светог писма других преводаца, али их, бар до сада, није издавало други пут.

Ипак се морамо у потпуности сложити са констатацијом др Димитрија Богдановића да „Вуков превод Новог завета на народни језик није могао да обави овај задатак (мисао Светог писма учини доступном народу), макар и добио одличну и трајну позитивну оцену филолога због свога доприноса формирању српског књижевног језика и стила, пошто су теолошке и филолошке мањкавости Вуковог превода (познате када се пошло у подробну анализу превода у односу на црквенословенски и грчки оригинал) биле очигледне већ Вуковим ученим савременицима и првим критичарима (Никанор Грујић).“⁹

Преводи после Вука Караџића

Платон Атанацковић († 1867), епископ бачки, превео је са црквенословенског на српски празнична и недељна јеванђеља и апос-

⁷ П. Борђић, *О Вуковом Новом завету, Богословље*, 1934.

⁸ Др Емилијан Чарнић, *Традиционални и нетрадиционални фактори у превођењу Светог писма, Богословље*, св. 1 и 2, 1972, 37.

⁹ Др Димитрије Богдановић, *Нови завет у преводу Емилијана Чарнића, Православна мисао*, св. 23, Београд 1976, 127.

толска чтенија (Нови Сад, 1860. г.; II поправљено издање у редакцији Бољарића у Панчеву 1894). Проф. Чарнић каже да му је „превод тачнији и течнији од Вуковог, али ближи црквенословенском преводу, са кога је извршен, него оригиналу грчком“. — Овај превод је непознат, па ни у богословској јавности, осим библистима.

Иларион Зеремски († 1931), проф. Богословског факултета и епископ горњокарловачки, почео је да преводи и тумачи са грчког оригинала поједине одељке јеванђеља и да их објављује у „Богословском гласнику“ и уз своје скрипте. Није дао потпун превод Новог завета, али је, каже Чарнић, „својим радом поставио нове и здраве темеље нашој науци, те указао на пут којим треба ићи.“¹⁰

О преводу *Светој Јеванђељу по Јовану Војислава М. Петровића* и Frederick W. Kingston (Central Translation Institute, London 1927) негативно мишљење је дао Д.С. (Димитрије Стефановић),¹¹ питајући се како се они усуђују за такав рад јер „није довољно само знати грчки и српски језик“ да би се преводило. Замера им зашто пишу Бетанија уместо Витанија, Батсаида — Витсаида, Кефас, уместо Кифа, а правилно су задржали Илија, Јован, Јерусалим, Аврам, Натанаило. Међутим, приказивач овде замера, као касније Бакотићу, што је Јн 1,1 „догрешно“ преведено: „и Реч беше Бог“, па сматра да је боље Вуково: „и Бог бјеше ријеч“, те се овога касније држи и Чарнић, док превод Комисије Светога арх. синода исправно преводи: „и Логос бјеше Бог“, на шта је Мошин исправно указао.

Др Лујо Бакотић († 1941), лексикограф, објавио је *Evangelje po Jovanu* (Бгд. 1930), који превод је приказао Д.С. истичући да је

Најбољу концизну студију о Вуковом преводу Новог завета дао је проф. др Владимир Мошин, наведену под напоменом 1. овог рада, чији наслови поглавља говоре са које стране је овај научник пришао Вуковом делу: I Вукови претходници, II Историја превода, III Критика од 1847. до 1863. године, IV Еволуција Вуковог превода, V Студиј Вуковог превода — историјске реалије и догматика, VI Студиј Вуковог превода — језик и стил.

Уз споменуто „Просветино“ издање Новог завета, поред Мошинове студије донет је Вуков Предговор, Где је што, Текст Новог завета, „Огледи Светога писма“ (1824) — фототипски — и *Напомене и објашњења Димитрија Богдановића*, Индекс речи тј. целокупни језички фонд Новог завета, Регистар личних имена и Регистар географских имена које је припремила Соња Богдановић, као и поједине факсимиле, све заједно на 1.202 стране.

Приказујући ово капитално дело библиста Чарнић одлично запажа: „У Напоменама и објашњењима Д. Богдановић је дао коментар у виду текстолошко-филолошког напомена и објашњења уз одређена места у тексту Вуковог Новог завета, укључујући све лексичке и морфолошке варијанте, као и варијанте синтаксичке. Сам коментар у ужем смислу полази од упоређења Вуковог превода са црквенословенским текстом, синодалним руским и Лутеровим преводом, и са критичким издањем грчког оригинала у издању Е. Нестле-а (1950).“

Опширнија филолошка објашњења замењена су у случајевима погрешног или недовољно тачног превода, навођењем тачнијих верзија Д. Стефановића и Е. Чарнића, као и предлогом сопственог превода, уколико су све постојеће верзије оцењене као незадовољавајуће. *Овим и јединственим радом код нас Богдановић је дао свој веома значајан прилог српском преводу Новог завета и његовом перфектном формирању.* (Православна мисао, св. 22, Београд 1975, 173—175).

¹⁰ Др Емилијан Чарнић, *Увод у Свето писмо Новог завета*, општи део, Београд 1984, 171.

¹¹ *Богословље*, 2, 1927, 237—238.

нека места превео боље од Вука, али му замера што не наводи са ког језика преводи.¹² — Исте године Библијско и инострано библијско друштво у Београду објавило је Бакотићев превод *Новог завета*, такође латиницом и екавским наречјем. Исто Друштво штампа Бакотићев превод „*Sveto Pismo Staroga i Novoga zaveta*“, (Стари завет 640 страна, а Нови завет 179, вел. октава), са кратким садржајем поглавља, понегде и упоредним местима на почетку одговарајућег одељка, двостубачно. Бакотић је био у служби Министарства спољних послова, па и у Риму, где је вероватно дошао на идеју о превочењу. Он је Далматинац, биће да је преводио са латинског, па је тако задржао већину географских назива и личних имена, у латинском читању, као: Самуел, Нехемија, Естер, Езекијел, Осеа, Абакук, Бетлехем, Бетсаида, али друге и оставио у грчком читању: Јерусалим, Јован... Овде треба посебно истаћи да је то *једини* преводилац који је сву јеврејску поезију (Псалме, Песму над песмама, делове из Јова, пророка и сва друга песничка места разасута по Старом завету превео *песнички*, ритмички, метрички, и то веома успешно, а не тек графичким издвајањем таквих места као код појединих преводилаца касније.

Професор Богословског факултета протопрезвитер др Димитрије Стефановић († 1945) превео је неколико списа Новог завета уз њихов коментар, од којих се одликује „Јеванђеље по Матеју“ (II изд. Бгд. 1924), „Живот и рад Ап. Павла са тумачењем његових посланица Галатима, (2) Тимотеју, Титу и Филимону“ (1926); „Св. Апостола Павла две посланице Салуњанима“ (1919), објавио је превод Четири Еванђеља (1929), Дела апостолска (1930), да би му најзад Библијско друштво штампало „*Свето писмо Новог завета*“ (Београд, 1934). Превод је учињен са грчког. Поглавља су издвојена пасусима, али нема садржај глава, или самих поглавља, као касније код проф. Чарнића.

Професор класичне филологије на Београдском универзитету др Веселин Чајкановић је приликом рецензије Четворојеванђеља нагласио „да се на његовом преводу види да га је радио доиста стручњак“. „Стефановић је мајстор у своме послу и дао је превод који је на висини модерне науке. Поред те унутрашње вредности, превод је читак, јер је у погледу језика савременији, речник и граматички облици модернији су. Тиме превод добија у јасноћи.“¹³ Међутим, исти зналац грчког језика није дао приказ Стефановићевог превода целог Новог завета, а, с друге стране, његово мишљење не мора бити у свему меродавно јер није био теолог.

Петар Борђић, приказујући превод Д. Стефановића и поздрављајући његову појаву, констатује: „Већ сам тај факт показује, с једне стране, да се код нас осећа потреба за речју Божјом, а с друге, да Вуков превод, односно Даничићев, више не задовољава.“¹⁴

Наводећи напред цитирана мишљења о Стефановићевом раду, у својем раду „Традиционални и нетрадиционални фактори у пре-

¹² *Богословље*, 1930, 230—231.

¹³ В. Чајкановић, Приказ превода четири јеванђеља Д. Стефановића, *Богословље*, св. 4, 1929, 327—330.

¹⁴ П. Борђић О Вуковом преводу Новог завјета, *Богословље*, 1934, 114.

вођењу Светог писма“, ипак допушта да је „као и сваки нови превод код нас, Стефановићев превод стекао изванредно број противника који су га нападали, али ипак читали“, наводећи за утеху речи блаженог Јеронима: „У јавности они нападају моје дело, а тајно га читају.“¹⁵

За Стефановићев превод Новог завета Димитрије Богдановић пише да „није био добро примљен, али у довољној мери ни запажен; мада теолошки учен и добро оцењиван у стручној критици (В. Чајкановић, П. Борђић), тај превод наишао је на отпор управо у теолошкој средини Српске Православне Цркве, која се, парадоксално, повела за глорификацијом Вуковог превода и подлегли култу који је Вуковом Новом завјету створен у нашој филолошкој школи средином овог века (Александар Белић, 1947). Стефановићу се замерало слабо познавање језика и „запацњачко“ нарушавање православне традиције у критичком прилазу тексту Новог завета па и у тумачењу неких важних места.“¹⁶

Садашњи професор Новог завета на Богословском факултету и изванредни зналац грчког и српског језика, уз то велики богослов који је израстао из литургијске — а не кабинетске — традиције Православља, јеромонах др Иринеј Буловић мисли да је Стефановић „потпуно заслужно стекао себи име као аутор првог заиста стручно и значајки урађеног превода са грчког изворника на модерни српски језик“.¹⁷

Критичари су се, између безброј других примедби које су показале Стефановићево непознавање српског језика, што повлачи и догматске импликације, посебно устремили на оно класично место код Јована 1,14, које он преводи: „И Реч постаде месо“, затим на употребу неких провинцијализама и др. Држећи се протестантског критичког изворника, као и доцније Емилијан Чарнић римокатоличког критичког издања А. Мерка (Рим, 1957), он избацује тзв. интерполације, као крај Молитве Господње: „Јер је твоје Царство, и сила и слава у векове. Амин“ (Мат. 6,13), док 21. стих 17. гл. по Матеју ставља у заграде и преводи гломазно: „А овај род не излази осим помоћу молитве и поста“, док у преводу Синодалне комисије (1984) овај стих звучи пословично и има далекосежни догматски значај: „А овај се род изгони само молитвом и постом“. Оваквих примера има веома много, а сврха овог рада је углавном одређена његовим насловом, тј. има карактер саопштења, обавештења.

На шта се све своди и какве последице по богослужбену праксу и догматску заснованост православне теологије може имати превођење са једног, па и најбољег, „критичког“ издања Новог завета изложићемо навођењем мишљења, овде незаобилазног, др Димитрија Богдановића поводом превода *Новог завета др Емилијана Чарнића*, редовног професора Богословског факултета, сада у пензији, који је објавило Библијско друштво у Београду 1973. године.

¹⁵ *Богословље*, св. 1 и 2, 1972, 34.

¹⁶ Др Димитрије Богдановић, *Нови завет у преводу Емилијана Чарнића, Православна мисао*, св. 23, Београд 1976, 127—128.

¹⁷ И. Буловић, Др Димитрије Стефановић (1882—1945), *Богословље* посвећено 60-годишњици Богословског факултета 1920—1980, 166 (наводи библиографију).

Овај вредни теолог, који је до сада објавио коментаре на више новозаветних књига, написао многе стручне уџбенике за студенте Богословског факултета, превео више богослужбених књига, па и *Псалтир* са Септугинте (Крагујевац, 1979) и *Паримије* (Краљево, 1980). најпре је о своме трошку објавио појединачно Еванђеље по Марку (1963), по Јовану (1964), по Матеју (1965), по Луки (1968), Дела апостолска (1969).

На крају Новог завета Чарнић је своје сажете уводе у новозаветне списе, као и објашњење најважнијих појмова, назива и имена (преведених са немачког тзв. „динамичког“ издања Новог завета под насловом *Die Gute Nachricht*, Штутгарт 1971, издање Сједињених библијских друштава), три географске карте и план Иродовог храма у Јерусалиму.

Прву повољну оцену дао је епископ Сава,¹⁸ да би др Ксенија Атанасијевић написала: „Најбољи превод на наш језик добили смо захваљујући савесном удубљивању у оригиналне текстове и одличном познавању нашег савременог књижевног језика“ проф. Чарнића. Навевши неколико пробраних одељака упоредо како су преведени код Вука, Стефановића и Чарнића, она закључује да је „Чарнићев превод најбољи и најуспелији“ и да он није нигде повредио чистоту нашег језика непотребним кованицама. „Цео превод д-ра Чарнића одликује се изузетним познавањем грчког и нашег књижевног језика, чистотом стила, тачношћу и лепотом.“¹⁹ Др Атанасијевић је без сумње била позвана да процени познавање грчког језика преводиоцевог, али сматрамо да би књижевни критичари требало да кажу своју реч о његовом и Стефановићевом познавању језика на који превод, пошто се у богословским круговима држи да су оба превода урађена кабињетски, а у књижевним круговима нису ни запажени.

Сада ћемо навести мишљење др Д. Богдановића, богослова и преводиоца светоотачких текстова, одличног познаваоца старе грчке и српске богослужбене књижевности, који веома проницљиво запажа шта то за нас православне значи одредити се за превод са и најбољег критичког издања Светог писма, као Новог завета А. Мерка, на који се одлучио проф. Чарнић.

Богдановић се пита: „Да ли је оправдано преводом који би се потпуно ослањао на одређено критичко издање лишити читаоца могућности да упозна управо та традиционална места (мисли на „некритичка“ издања), да учење Цркве повеже са библијским текстом — поготову када није научник, или је научник али није упућен у сложени историју текстова Светог писма?“ Он запажа много места „где ни Мерк ни Чарнић не задржавају у тексту варијанту каснијег датума, мада је она присутна у византијском тексту Новог завета, а преко овога — и у словенском преводу Библије“.

Илустрације ради, овај стручњак наводи неколико таквих места, од којих нека преузимамо. Код Мат. 5,44 испуштен је наставак „благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас

¹⁸ Епископ Сава, Нови српски превод Светог писма Новог завета, *Православље*, 1. 10. 1973, 5.

¹⁹ Др Ксенија Атанасијевић, Превод на српски Новог завета професора др Емилијана Чарнића, *Богословље*, св. 1 и 2, 1973, 177—179.

мрзе“; Мат. 20,22-23 испуштено је „и крсти се крштењем којим се ја крстим“; Лк. 2,40 испуштено је „у духу“ (дете је расло и јачало...); Лк. 4,41 демони кажу: „Ти си Син Божји“, а по византијском: „Ти си Христос Син Божји“; I Јов. 5,7-8 после: „Јер је троје који сведоче“ нема: „на небу: Отац, Ријеч и Свети Дух; и ово је троје једно. И троје је што свједочи на земљи“.

„На овај начин, чини ми се, традиционални текст се у преводу по критичком издању просто изгуби без трага. Критичко издање, као што знамо, има и та читања — али у свом научном апарату; превод та читања више нема, јер се преводи само основни, „пречишћени“ текст, а не и апарат“ — упозорава Богдановић. Из тог разлога он предлаже да се такви преводи са критичког издања у подтексту снабдеју „напоменама из којих би се увек, или бар у свим догматским важним случајевима могло сазнати како стоји у традиционалном, византијском и словенском тексту... Утолико пре што ни сва критичка издања нису једногласна.“

Пошто је навео само неколико места на којима би преводилац требало да да бољи теолошки израз (Јов. 1,1; 1,14; 3,9; Фил. 2,7 и др.), Богдановић истиче да се превод Е. Чарнића „одликује узорном тачношћу преноса грчког оригинала на савремени српски језик“. „Превод је филолошки и теолошки веома добар и поуздан. Мислим... бољи и поузданији од превода Димитрија Стефановића.“ „У напоменама да се дође до једног званичног српског превода Светог писма, рад Е. Чарнића не би смео да остане незапажен у теолошким и јерархијским круговима Српске Православне Цркве.“²⁰

Први званични црквени превод

Под насловом „Нови завјет Господа нашег Исуса Христа“, с благословом Његове Светости Патријарха српског Германа, Свети архијерејски синод Српске Православне Цркве је у сарадњи са Британским и иностраним библијским друштвом у Београду, објавио 1984. године, први пут у историји савременог српског језика, свој званични превод и до сада је доживео два издања. Као такав он је усвојен одлуком Светог архијерејског синода бр. 458/зап. 100 од 2. марта 1979. године.

Превод је израдила Комисија Светог архијерејског синода, састављена од најбољих стручњака којима наша Црква данас располаже. Морамо истаћи да је ова Комисија радила у два састава, најпре од 1961. до 1966. када су у њен састав улазили и професори Универзитета, као др Милош Бурић, др Петар Борђић, др Јустин Поповић као консултант, као и професори Богословског факултета Богољуб Ђирковић и др Стојан Гошевић. Ова Комисија је извршила ревизију четири Јеванђеља, Саборних посланица, Дела апостолских, Посланице Римљанима и I Коринћанима. На основу њиховог рада Епархија браничевска је издала (на екавском изговору) „Празнична и недељна јеванђеља“ (II издање 1977), која су одлуком Светог архи-

²⁰ Др Димитрије Богдановић, Нови завет у преводу Емилијана Чарнића, Православна мисао, св. 23, Београд, 1976, 127—128.

јерејског сабора и Синода одобрена за богослужбену употребу (бр. 2045/зап. 390 од 9. јуна 1967).

Комисија у другом саставу (од 1968. до 1979), углавном под председништвом једног члана Светог арх. синода, најчешће епископа рашко-призренског Павла, а и других епископа: шабачко-ваљевског Јована, блаженопоч. жичког Василија, браничевског Хризостома, садашњег жичког Стефана или марчанског Данила (који је био редовни члан), а затим професора Богословског факултета: Богољуб Бирковић, др Стојан Гошевић, др Емилијан Чарнић (краће време), поч. др Милош Ерделјан, др Атанасије Јевтић, др Амфилохије Радовић и др Иринеј Буловић и писац ових редова као секретар — извршила ревизију свих посланица ап. Павла и Откривења Јовановог, па поново пречистила верзију текста раније Комисије, тј. Јеванђеља, Дела апостолских и Саборних посланица. С обзиром да је Комисија радила у дужем временском периоду, могуће је да и у њеном преводу има недоследности, неуравнотежености, задржаних старинских израза („дресни хлебови“ уместо „бесквасни“), враћених грчких речи (Логос, Јов. 1,1; презвитер, синагога) и сл.

Даље излагање следиће јеромонаха др Иринеја Буловића.²¹

Превод је извршен са изворног грчког текста, и то оног који је *textus resertus* у Цариградској патријаршији и у свим помесним православним Црквама које се служе грчким језиком, с тим што су коришћена и главна савремена критичка издања Новог завета (Нестле-Аланд, А. Мерк и др.). Од старих су коришћени словенски и латински преводи, затим старији и новији немачки, енглески и француски преводи, а и консултовани и други. Узимани су у обзир постојећи српски преводи Караџића, Стефановића, Чарнића, Бакоћића. Од велике користи била је Комисији и исправка Вуковог превода, коју су за време рата, налазећи се у ман. Војловици, урадили блаженопоч. еп. жички Николај и тадањи јеромонах Василије Костић (потоњи еп. жички), као и превод великог дела Новог завета одличног znalца класичних и живих језика поч. архимандрита и проф. Јустина Поповића, превод који се налази у склопу његових тумачења на поједине новозаветне књиге.²² Коришћени су и хрватски преводи: Ивана Шарића, фра-Људевита Рупчића, Бонавентуре Дуде и Јерка Фућака и других преводилаца Библије у издању загребачке „Стварности“ 1968. г.

Студија В. Мошина и Напомене и објашњења Д. Богдановића уз „Просветино“ издање Вуковог „Новог завета“ били су од огромне користи преводиоцима.

Комисија је у почетку радила на исправци Вуковог превода, али је убрзо увидела да мора да напусти „рад на исправци Вуковог

²¹ Јеромонах др Иринеј Буловић, Нови превод Светог писма Новог завета, Београд, 1985. Слово изговорено на промоцији овог превода 30. октобра 1984. г., стр. 28.

²² До сада су објављени следећи коментари др Јустина Поповића у издању манастира Белија: Тумачење св. Јеванђеља по Матеју (1979), Тумачење Саборне посланице I Јованове (1982), Тумачење посланица I и II Коринћанима (1983), Тумачење Посланице Ефесцима (1983), Тумачење Посланице Галатима (1986), Тумачење Посланице Филипљанима (1986), Тумачење Посланице Колошанима (1986), Тумачење посланица I и II Солуњанима (1986).

превода“²³ како је њен задатак био формулисан у Синодској одлуци 11. децембра 1962. Уместо таквога и незахвалнога подухвата, Комисија се, нарочито после 1970, латила посла да саборно и одговорно изради свој превод непосредно са грчког изворника — уз особити респект према нашој многовековној, провереној и освештаној, ћирило-методијевској и светосавској преводилачкој традицији.

Проф. Иринеј Буловић истиче на промоцији синодалног превода Новог завета 30. октобра 1984. да то „није обична прерада или тек преправка Вукова превода, а још мање је неко самовољно „поправљање“ Вукова превода“ Он, додуше, признаје да је Вуков превод, због своје класичне лепоте и одомаћености у народу, од почетка до краја најозбиљније узиман у обзир. То у пракси значи да лексички и стилски остаје веран Вукову преводу, а где није могуће, онда бар близак њему, држећи се, између осталог, и *јекавској наречја* нашега језика.

Пошто је на примерима, колико је било могуће, приказао како је Комисија радила, где је и како интервенисала, како је избацивала Вукове турцизме, славеносрпске кованице, зашто је повратила извесне грчке богословске термине и др., јеромонах Иринеј овако закључује:

„Појава овог новог превода, урађеног у оквиру Цркве и са свима предиспозицијама и прерогативима једнога црквено аутентичнога превода, *јесте догађај од огромне важности за живот и мисију наше помесне Цркве и од великог значаја за нашу културу.* У њему се осећа дах и благослов ћирило-методијевских и светосавских времена.“

Ради даље обавештености са своје стране указујемо на заслуге протосинђела др Атанасија Јевтића, проф. Богословског факултета, који је дао садржај сваке главе, а четворојеванђеља снабдео бројевима зачала, који су штампани полуцрним слогом. Он је овај превод приредио за штампу и, штавише, извршио сву коректуру и одобрио га за штампу. Текст је штампан, као и Вуков, у два стубца, са сваким стихом издвојеним, који почиње великим словом.

С обзиром да је овај превод *пробног* карактера, Комисија се латила посла на његовом усавршавању, па пошто је примила извесне стручне и добронамерне примедбе, а и сама увиђајући да се поједини изрази могу заменити бољима, разумљивијима данашњем читаоцу, или да је неопходна синтаксичка реорганизација реченичне синтагме или читаве реченице, па и дуже целине, она је већ припремила *друго, поправљено* издање, које ће садржавати назначена зачала и у осталим богослужбеним књигама. Текст поправљеног издања предаг је Светом архијерејском синоду и, ако Бог да, биће штампан 1988. године. Ово ипак неће значити да у догледној будућности нове богословске и стручне филолошке и лингвистичке снаге, опремне за сарадњу са својом Црквом, неће приступити новим уса-

²³ Када је Свети арх. синод објавио пробно издање превода *Четворојеванђеља* (1970), др Д. Богдановић је у своме приказу (Весник, нов. 1970) изразио мишљење да Вука не треба исправљати и да је боље предузети нови превод.

вршавањима овог најбољег превода, који данас постоји на српском језику, и са богословске и са књижевне стране.

*

Према подацима Сједињеног библијског друштва најмање 100.000 људи своје време потпуно или већим делом посвећује преводу Светог писма. Најмање три хиљаде од њих бави се преводом на округло 800 језика, којима говори 80% светског становништва.²⁴ Четворомесечни „Билтен“ Сједињених библијских друштава, скоро у сваком броју говори о преводу појединих делова Светог писма на језике или дијалекте, за које је најпре било потребно написати азбуку и саставити граматику, као што су то радили чувени руски мисионари по далекој Азији у 17, 18. и 19. веку. „Преводити значи на преводном језику дати најбољи еквивалент оригиналне поруке прво у погледу смисла, а затим у погледу стила“, добро примећује проф. Чарнић. И старо правило је да сваки нови превод доприноси бољем изразу речи Божије на језику на који се преводи, прикладнијем саопштавању поруке Књиге над књигама њеним читаоцима. И отуда сваки такав превод треба поздравити, и не заборавити да су време и читалачке душе жедне „утехе Израилеве“ најбољи судија.

Као свој прилог преводилачкој традицији у нас теолог *Александар Бирвиш* дао је свој превод *Четворојеванђеља* под насловом „Живот и рад Исуса Христа“. Објавило га је Библијско друштво у Београду 1987. г. на 342 стране малог формата, а додат је „Азбучни преглед и објашњења појмова и имена“ I—IX. Преводилац користи савремене преводе преводња, тзв. „динамичког“, слободног начина преводња, у смислу додавања речи које не постоје у грчком изворнику, водећи рачуна ко је читалац како би он добио исте психолошке садржаје као и првобитни слушаоци речи Божије. Бирвиш обраћа пажњу и на паралингвистичке елементе: одељени међунаслови, дијалози графички приказани, испред сваког еванђеља доноси садржај по поглављима, наводи кратке међунасловне са постојећим синоптичким местима, а бројеви су унутар текста, што је понекад незгодно јер је усред реченице. Општи је утисак да преводилац занемарује аорист и имперфект, који дају динамичност преводу, него преводи прошлим временом, које, мада се данас њиме више служимо, донекле „успављује“. И као што је Караџић, по сопственом признању, „многа вирио“ у Лутеров превод, тако је и А. Бирвиш, наизглед, више преводио са тзв. савремених превода на којима инсистира Библијско друштво, па су штавише и Грци добили један такав превод угледајући се на „Good News For Modern Men“ (издање Америчког библијског друштва или на „Die Gute Nachricht, (издање Виртембершког, односно Сједињених библијских друштава са седиштем у Штутгарту, 1971). Таквих превода на Западу има на десе-

²⁴ Е. Чарнић, Традиционални и нетрадиционални елементи, 32.

тине језика, па је, штавише, у том стилу превођен и Стари завет. Питање је да ли ће оваква врста слободног превођења остати на покушајима.²⁵ Ипак, понављамо, да је сваком добром хришћанину жеља да реч Божија говори данашњем читаоцу „многу пута и на разне начине“ (Јевр. 1,1).

²⁵ Не знамо како да тумачимо последњу реченицу из непотписаног Предговора, који говори о овом преводу на „наш језик“: „Уздамо се у Господњу милост да и даље умудри преводиоца и да му дарује снаге и стрпљења да настави рад на превођењу Светог писма, како би што пре, разумљивим језиком, Божија реч била доступна нашој јавности.“

Међутим, он је „превео“ мере: 30 стадија = „једно пет-шест километара“ (Јов. 619); Витанија удаљена од Јерусалима „око петнаест стадија“ — код Бирвиша „око три километра“ (Јов. 11,18), а преносио је и временске ознаке, дајући тачно данашње рачунање времена.

Превод се управо појавио пред писање овог реферата па нисмо били у могућности да то дубље процењујемо, што остављамо позванијима.